

**Josep M. Sans i Travé:
historiador, arxiver i home de país**

Gener Gonzalvo i Bou

Josep M. Sans i Travé: historiador, arxiver i home de país

Gener Gonzalvo i Bou

Enguany, el Centre d'Estudis de la Conca de Barberà té el goig i l'honor de retre homenatge a un dels fills més il·lustres de la nostra comarca. Efectivament, quan parlem de Josep M. Sans i Travé (Solivella, 1947), hem de referir-nos a un dels arxivers i medievalistes més importants de tota la nostra nació. I aquest fet, per a la Conca, ha estat, i és, un fet molt positiu i fructífer, car Sans i Travé, malgrat les seves altes responsabilitats dins l'administració catalana, no s'ha oblidat mai dels seus orígens solivellencs i conquencs, i hi ha dedicat temps i esforços encomiables.

Josep Maria Sans i Travé es llicencià en Història Medieval a la Universitat de Barcelona (1971). D'entre els professors que més el marcaren en la seva formació acadèmica destaquen els doctors Carlos Seco Serrano, Josep M. Font i Rius, Manuel Riu i Riu i Emilio Sáez. Va completar els seus estudis a la universitat italiana de Bolonya (1971-1973) –on va ser deixeble del professor Ovidio Capitani. També estudià a l'Institut Internazionale di Storia Economica Francesco Datini i a Prato (setembre-desembre de 1972), on fou deixeble dels mítics historiadors Federigo Melis, Felipe Ruiz i Ferdinand Braudel.

Sans i Travé aconseguí ésser becari de la Scuola Spagnola di Archeologia e Storia de Roma (1969-1971), per fer recerques a l'Arxiu Secret Vaticà, i del Consell Superior d'Investigacions Científiques, de formació del personal per a postgraduats (1971-1974).

El nostre homenatjat va presentar la seva tesi de llicenciatura a la Universitat de Barcelona el setembre de 1971, sota el títol de «La Casa del Temple de Barberà (1134-1209)», amb l'obtenció de la qualificació excel·lent per unanimitat. La seva tesi doctoral, al seu torn, la va presentar a la Universitat de Bolonya l'any 1973, amb el títol següent: «L'attività editizia civile e militare dell'Albornoz». Aquest doctorat va merèixer la qualificació d'«Excel·lent e Lode» i, a més, va obtenir el Premi Extraordinari Vittorio Emmanuele II de l'any 1974.

En l'àmbit professional, el Dr. Sans i Travé, treballador incansable i entusiasta –a més de tenir tothora una molt alta sensibilitat patriòtica i nacional– ha desplegat les seves múltiples activitats en el camp de la docència a la universitat, en el camp de l'arxivística i els arxius, i sempre ho ha fet amb gran responsabilitat pels importants càrrecs que ha ocupat dins l'administració nacional catalana.

A la Universitat de Barcelona, fou professor encarregat de curs (octubre de 1972-setembre de 1973), adjunt contractat (octubre de 1973-desembre de

2006. Acte d'ingrés a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

1975) i agregat interí (1976-1980). També ha estat professor associat a la Universitat Internacional de Catalunya (2003-2007).

A més, ha estat professor de diversos màsters d'arxivística, organitzats per l'Associació d'Arxivers de Catalunya, en col·laboració amb diverses universitats catalanes. Fins i tot, com a professor universitari, ha fet de docent de les matèries d'Història Medieval Universal, Història Medieval d'Espanya, Història de la Corona d'Aragó, Crítica i Interpretació de Textos Medievals, Paleografia, Diplomàtica i Arxivística.

En les seves etapes com a arxiver, cal destacar la direcció tècnica de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (1974-1980). Dins aquest àmbit dels arxius de protocols, tingué com a grans mestres a Josep M. Madurell i Marimón, i a la Dra. Maria Teresa Ferrer i Maillol, a més del destacable mestratge de l'emblemàtic notari Raimon Noguera i de Guzman. Des de l'any 1988, Sans i Travé n'és l'arxiver honorari; a més d'haver tingut gran influència sobre el seu successor, el bon arxiver i historiador, Dr. Laureà Pagarolas i Sabaté.

A partir del 1980, Josep M. Sans i Travé desplegà tot el seu bagatge i potencial, ocupant i exercint càrrecs d'alta i fonda responsabilitat dins l'administració nacional catalana i, més concretament, dins el Departament de

Cultura de la Generalitat de Catalunya, tasques que continua en l'actualitat; en aquest cas com a director de l'Arxiu Nacional de Catalunya, el pal de paller del Sistema d'Arxius de Catalunya, primer a Barcelona i després a Sant Cugat del Vallès.

Així doncs, el 3 de novembre de l'any 1980, Josep M. Sans i Travé fou nomenat cap del Servei d'Arxius del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, un càrrec que va ocupar fins al 30 de març de 1992, en què es féu càrrec de l'Arxiu Nacional, a Sant Cugat del Vallès. Durant aquests gairebé dotze anys, Sans i Travé va ser qui va començar a desplegar la xarxa d'arxius comarcals de Catalunya, en unes primeres èpoques encara amb uns recursos limitats, sota el mandat del conseller Max Cahner. Tanmateix, la ja assenyalada aquí gran capacitat de treball, empena, entusiasme i patriotisme de Sans i Travé, féu que la Xarxa s'anés fent una fructífera realitat. Jo mateix, en qualitat de director de l'Arxiu Comarcal de l'Urgell, a Tàrrrega, puc donar testimoni d'aquesta política d'encomanar als arxivers aquestes qualitats innates del cap del servei envers la feina ben feta, l'esforç; tot embolcallat amb una gran il·lusió per part de tots.

A banda de la xarxa d'arxius comarcals, Sans i Travé va fer possible, també, el naixement de l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC) –el primer director del qual fou Casimir Martí–, dels arxius centrals administratius de tots els departaments de la Generalitat i institucions, entitats i organismes dependents i, finalment, en l'elaboració dels avantprojectes de la primera Llei d'Arxius (1986) i en la de la Llei d'Arxius i Documents (2001), aprovades pel Parlament de Catalunya.

El 2 de gener de 1992, Josep M. Sans i Travé passà a dirigir l'ANC. Durant la diada de Sant Jordi de 1995 s'inauguraren les flamants noves instal·lacions, certament modèliques, dins el municipi de Sant Cugat del Vallès.

En aquest camp de l'administració, cal fer esment que Sans i Travé va ser director General del Patrimoni Cultural del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, entre el 28 de maig de 2003 i el 7 de gener de 2004.

Referent a la recerca històrica, el ventall de les activitats de Sans i Travé és molt àmplia i densa (la bibliografia que acompanya aquestes breus línies testimonia les seves fructíferes tasques historiogràfiques). Bàsicament (encara que no exclusivament) les seves investigacions s'han emmarcat en la Catalunya dels segles XI al XV, és a dir, en el medievalisme. També, però, ha fet fondes incursions en la història del notariat català, en la història de la Diputació del General de Catalunya de les èpoques medieval i moderna i, finalment, d'una manera destacadíssima, en l'estudi dels ordes militars (sobretot dels templers, sense oblidar, però, els hospitalers).

El Dr. Josep M. Sans i Travé és un incansable recercador dels arxius. Dins aquest ampli elenc arxivístic, podem destacar els següents centres: Arxiu Reial de Barcelona (també anomenat Arxiu de la Corona d'Aragó), Arxiu Capitular de Barcelona, Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, Arxius Diocesà i Capitular de Solsona, Arxiu del Monestir de

Febrer de 2008. Ingress a la Reial Acadèmia de Doctors de Barcelona.

Vallbona de les Monges i, finalment, l'Archivo Histórico Nacional de Madrid.

La seva dilatada producció historiogràfica, que ha vist la llum en forma de nombrosos llibres i articles, es basa, doncs, en aquestes llargues i fecundes recerques arxivístiques.

En el camp del notariat català, la seva producció històrica en gran part fou fruit de l'època en què fou el responsable tècnic de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona i el director de Publicacions de la Fundació Noguera. Sans i Travé ha biografat diversos notaris –en aquest sentit, cal destacar

Abril de 2008. Impartint una conferència sobre els Templers.

l'important pròleg que féu en el llibre del Dr. Laureà Pagarolas sobre el protocol del notari Bonanat Rimentol (1351) (1991)–, ha coordinat diversos estudis i miscel·lànies, i ha jugat un paper decisiu en l'organització del I i II Congrés d'Història del Notariat Català (1993 i 1998).

En un dels altres àmbits de recerca i activitat –la història de la Diputació del General de Catalunya–, ha portat a terme diversos estudis i organitzà un magnífic congrés sobre el parlamentarisme català (1988). Potser, però, la tasca més visible i de gran repercussió ha estat la direcció de l'edició dels dietaris de la Generalitat de Catalunya (1411-1714) en 10 magnífics volums (editats entre 1994 i 2007).

Finalment, una de les seves recerques més remarcables ha estat la feta en l'àmbit dels ordes militars, en especial la de l'orde del Temple, del qual és un consumat especialista –en aquest sentit, seguint la seva línia d'activista, dirigeix la col·lecció Els ordes militars (Editorial Pagès), encetada l'any 1990. En el cas dels templers, va obtenir la beca, ja citada, del Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC), que li va permetre la consulta a fons de la Cancelleria Reial i dels arxius de l'orde de Sant Joan de Jerusalem, custodiats a l'Arxiu Reial de Barcelona.

El Dr. Josep M. Sans i Travé és acadèmic de número de la Reial Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona (el discurs d'ingrés el féu el 19 de desembre

de 2006) i de la Reial Acadèmia de Doctors (el discurs d'ingrés, en aquest cas, és del 12 de gener de 2008).

Ha estat, també, redactor en cap de la revista *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols* (1974-1984) i de la *Miscel·lània d'Estudis Solivellencs* (1983-1984).

Sans i Travé és membre del consell de redacció de la *Revista de Catalunya*, del consell editorial del *Diari de Sant Cugat*, del comitè d'edició de *Textos Jurídics Catalans*, del Patronat dels Castells de Miravet, Ciutadilla i Maldà, de la Fundació Castells Culturals de Catalunya Roca-Sastre; del comitè assessor de la revista *Món Medieval. Arqueologia, història i viatges*; director de les publicacions de la Fundació Noguera i del Consell Nacional d'Arxius. A més, també és membre del Consell de Notables d'Alumnes UB.

Bibliografia del Dr. Josep M. Sans i Travé

- «Precedents històrics de la carta de població i franquícia de Sarreal». *Boletín Arqueológico*, 4 (1973), p. 121-128.
- «El Rourell, una preceptoria del Temple al Camp de Tarragona (1162?-1248)». *Boletín Arqueológico*, 5 (1976), p. 133-140.
- «Alguns aspectes de l'establiment dels Templers a Catalunya: Barberà». *Quaderns d'Història Tarraconense*, 1 (1977), p. 9-58.
- «El Catàleg de Diputats i Oïdors de Comptes de la Generalitat de Catalunya (1359-1710)». *Estudis històrics i documents dels arxius de protocols*, 8 (1980), p. 63-118. [Coautor amb Josep M. Ballart]
- «La comanda del Temple de Vallfogona de Riucorb. Primera part: la creació i formació del patrimoni (segles XII i XIII)». *Quaderns d'Història Tarraconense*, 2 (1980), p. 7-54.
- «Notes sobre la plaga de la llagosta de 1686-1688 a Solivella (Conca de Barberà)». *Aplec de Treballs*, 5 (1983), p. 231-255.
- Història del Tallat*. Lleida: Virgili i Pagès, 1986.
- El Procés dels Templers Catalans. Entre el turment i la glòria*. Lleida: Pagès Eds., 1990.
- «Raimon Noguera i Guzmán (1897-1990): nota necrològica». *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 9 (1990), p. 259-272.
- «Dietari o Llibre de Jornades» (1411-1484) de Jaume Safont. Barcelona: Fundació Noguera, 1992.
- «L'Orde del Temple als Països Catalans: la seva introducció i organització (segles XII-XIV)». Dins: *Actes de les Primeres Jornades sobre els Ordes Religioso-Militars als Països Catalans (segles XII-XIV)*. Tarragona: Generalitat de Catalunya, 1994, p. 17-42.
- Els templers catalans. De la Rosa a la Creu*. Lleida: Pagès. Eds., 1996.
- Els papers de Salamanca. Història d'un botí de guerra*. Barcelona: Llibres de l'Índex, 1996. [Coautor amb Josep M. Figueres]
- Col·lecció Diplomàtica de la Casa del Temple de Barberà (945-1212)*. Barcelona: Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, 1997.
- El setge al castell dels templers de Miravet*. Lleida: Pagès Eds., 1998.
- Guia histórico-artística del monestir de Vallbona de les Monges*. Lleida: Pagès Eds., 1998. [Coautor amb Gener Gonzalvo i Bou]
- «Els templers catalans, propietaris d'esclaus». Dins: *De l'esclavitud a la llibertat: esclaus i lliberts a l'edat mitjana. Actes del col·loqui celebrat a Barcelona, del 27 al 29 de maig de 1999*. Barcelona: Consell Superior d'Investigacions Científiques/Institut Milà i Fontanals/Departament d'Estudis Medievals, 2000, p. 309-325.
- La defensa dels Templers Catalans: Cartes de Ramon de Saguàrdia durant el setge de Miravet*. Lleida: Pagès Eds., 2002.
- Precedents i orígens del monestir de Santa Maria de Vallbona (1154-1185)*. Lleida: Pagès Eds., 2002

- La colonització de la Conca de Barberà després de la conquesta feudal. El cas de Vimbodí (1149?/1151-1200)*. Valls: Cossetània Eds., 2002. [Premi Aires de la Conca de 2001]
- El Llibre Verd del pare Jaume Pasqual: primera història del monestir de Vallbona*. Barcelona: Fundació Noguera, 2002.
- Arnau de Torroja: Un català mestre major de l'Orde del Temple (1118/1120?-1184)*. Barcelona: Acadèmia de les Bones Lletres, 2006. [Discurs llegit el dia 19 de desembre de 2006 en l'acte de recepció pública de Josep M. Sans i Travé a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona]
- Les Ordinacions del Montmell (s. xiv)*. Montmell/Tarragona: Ajuntament del Montmell/Silva, 2007. [Coautor amb David Guasch i Dalmau]
- «Les inquisicions contra els Templers dels diversos regnes de la Península Ibèrica (1307-1311)». *Analecta Sacra Tarraconensia*, 80 (2007), p. 33-76.
- Guillem de Guimerà, frare de l'Hospital, president de la Generalitat i gran prior de Catalunya (Ciutadilla, segona dècada del segle xiv – Barberà, 19 de juliol de 1396)*. Barcelona: Reial Acadèmia de Doctors, 2008. [Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari electe Dr. Josep M. Sans i Travé a l'acte de la seva recepció, 12 de febrer de 2008]
- La fi dels templers catalans*. Lleida: Pagès Eds., 2008.
- «El monestir cistercenc de Vallbona». Dins: *Cister: monestirs reials a la Catalunya Nova*. Valls: Cossetània, 2008, p. 100-137.
- El monestir de Santa Maria de Vallbona. Història, monaquisme i art*. Lleida: Pagès Eds., 2010.
- El Monasterio de Santa Maria de Vallbona. Historia, Monacismo y Arte*. Lleida: Ed. Milenio, 2010.
- The Monastery of Santa Maria de Vallbona. History, Monasticism and Art*. Lleida: Ed. Milenio, 2010.

A banda d'aquesta bibliografia, el Dr. Sans i Travé ha col·laborat de manera destacada en diverses obres col·lectives. Anotem les següents: *Repertorium Fontium Medii Aevii*, *Lexikon des Mittelalters*, *Gran Geografia Comarcal de Catalunya* (on es féu càrrec de l'àmbit de la Conca de Barberà) i *Catalunya Romànica*. També ha coordinat l'edició de les obres: *Estudis sobre Història de la Institució Notarial a Catalunya en honor de Raimon Noguera* (1988), *Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional* (1991) i *Actes del I Congrés d'Història del Notariat Català* (1994). Sans i Travé a més va coordinar l'edició de *Cort General de Montsó 1382-1384* (1992), dins la col·lecció Textos Jurídics Catalans.

Més enllà d'aquest breu i dens currículum, voldríem, per acabar aquestes breus línies, remarcar alguns trets de Josep M. Sans i Travé que creiem oportuns de fer ressaltar. Així, unit a la seva enorme capacitat de treball, al seu optimisme vital, a la seva empena en les seves múltiples i importants activitats i al seu entusiasme per les empreses humanístiques que ha portat –i porta– a terme, tot encomanant aquest vitalisme a una munió de deixebles seus i de medievalistes i arxivers de tot el país, cal que destaquem que el nostre homenatjat no s'ha oblidat mai dels seus orígens, ni de la seva estimada vila de Solivella ni de tota la nostra Conca de Barberà. En aquest sentit, cal recordar la seva alegria quan se li concedí, l'any 2001, el premi Aires de la Conca. En relació al nostre Centre, fou un dels primers impulsors i fundadors, i des del primer número formà part del consell de redacció. Per tot plegat –que és moltíssim– el Centre d'Estudis de la Conca de Barberà ha decidit homenatjar-lo com un dels nostres fills il·lustres. Sans i Travé és, sobretot, un gran ambaixador nostre, i, per tant, és un honor per a la junta del Centre poder fer aquest homenatge a un home de la Conca de Barberà que posa la nostra comarca en un llistó molt alt i molt distingit. Moltes gràcies, Josep Maria.